Sampsa Nissinen
20.10.2023

Ulkoasianvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 – vienninedistäminen

Elinkeinoelämän toimintaympäristöön ovat viime vuosina vaikuttaneet merkittävästi ensin koronakriisi, sitten Venäjä-Ukraina -sodan aiheuttama kriisi sekä viimeisimpänä globaalin talouden taantuma. Suomea ja koko Eurooppaa kurittanut energiakriisi yhdessä talouden vakauskriisin eli inflaation kiihtymisen ja korkojen nousun kanssa on syönyt isoksi osaksi koronan jälkeen orastaneen kasvun jatkuvuuden. Luottamus ja rohkeus investoida ja ottaa lainaa liiketoiminnan kehittämiseksi on laimentunut merkittävästi. Erityisesti korkojen noususta kärsineen rakennusalan kriisi on näkynyt konkurssiaaltona ja alan työttömyys on kasvussa. Myös teollisuuden tilanne on heikko, sillä yritysten tilauskanta on huolestuttavasti laskenut ja täyttyneitä varastoja puretaan. Taantuma EU-alueella ja Suomen päävientimarkkinoilla on jo käsillä.

Haastava taloudellinen ja poliittinen tilanne globaalisti tekee vuoden 2024 elinkeinoelämän näkymistä erittäin epävarmat. Globaali suurvaltapolitiikka, teknologiakilpailu ja arvoketjujen muutokset vaikuttavat kasvavassa määrin suomalaisten yritysten toimintaympäristöön ja kansainväliseen kilpailukykyyn. Euroopassa on viime aikoina herätty raaka-aineiden merkitykseen teollisuuden kilpailukyvylle sekä tarpeeseen varautua globaalin kilpailun tuomiin riskeihin. Kansainvälinen yhteistyö strategisesti merkittävien kumppaneiden kanssa korostuu tulevaisuuden teknologiakehityksessä. Kyky sopeutua nopeastikin muuttuvaan toimintaympäristöön, kuten esimerkiksi markkina- ja hankintaketjuhäiriöihin, on ensisijaisen tärkeää.

VM:n viimeisimmän ennusteen mukaan Suomen talous supistuu loppuvuonna 2023. Kokonaisuudessaan vuonna 2023 talous ei kasva viime vuoteen verrattuna. VM arvioi, että vuonna 2024 niin yksityinen kulutus, investoinnit kuin vienti kääntyvät kasvuun ja BKT kasvaa 1,2 prosenttia. Vuonna 2025 kulutuksen sekä investointien kasvu vahvistuu, ja BKT:n arvioidaan kasvavan 1,8 prosenttia.

Suomen tavaraviennin arvo laski heinäkuussa 2023 20,3 prosenttia vuoden takaisesta Tullin ulkomaankauppatilaston mukaan. Vienti oli arvoltaan 5,3 miljardia euroa. Viennin volyymi laski 10,6 prosenttia, ja vientihinnat laskivat 9,2 prosenttia vuoden 2022 heinäkuusta. Kauppatase oli heinäkuussa 615 miljoonaa euroa alijäämäinen. Investointitavaroiden viennin arvo laski heinäkuussa, ja kauppa tärkeimpien kauppakumppanimaiden kanssa oli laskusuuntaista.

Viennin pohjan laajentaminen ja yritysten kansainvälisen kilpailukyvyn kasvattaminen ovat Suomen vienninedistämisen keskeisimpiä kipukohtia. Sata suurinta vientiyritystä vastaa kahdesta kolmasosasta viennistä. Pienten ja keskisuurten yritysten osuus viennistä on pysytellyt 15 prosentin tietämillä. Viennin osuus BKT:sta on Suomessa (vuonna 2022 noin 45 %) edelleen alhaisempi kuin keskeisissä verrokkimaissa. Myös skaalautuvasti kasvavien, kansainvälistymistä tavoittelevien yritysten määrä on Suomessa Pohjoismaiden alhaisin. Erityisesti keskisuurten yritysten joukko on kapea.

Työ- ja elinkeinoministeriö toteuttaa yhdessä hallinnonalan yksiköiden kanssa toimenpiteitä, joilla tuetaan talouskasvua, jonka tulee olla sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävää. Talouskasvun perustana on menestyvä ja kansainvälinen yritystoiminta, joka innovoi, työllistää ja luo hyvinvointia Suomeen. Hallinnonalan toimijoiden tavoitteena on rakentaa toimintaympäristö, jolla luodaan toimintaedellytyksiä kilpailukyvyn ja talouden kasvun vahvistumiselle. Suomen viennin kasvu edellyttää yritysten kansainvälisen kilpailukyvyn ja kasvulle suotuisan toimintaympäristön kehitystä.

TEM seuraa tarkasti yritysten ja toimialojen tilannetta sekä globaalin toimintaympäristön muutoksia ja auttaa yrityksiä käytettävissä olevalla hallinnon alan instrumenttitarjonnalla.

Vuoden 2024 talousarvioehdotuksen sisällöstä:

Business Finland

Business Finlandin toimintamenoihin talousarvioesityksen momentilla 32.01.05 esitetään vuodelle 2024 nettomäärärahaa yhteensä 99 326 000 euroa. Määräraha kohdistuu viennin ja kansainvälistymisen edistämiseen, ohjelmatoimintaan, ulkomaisten erityisosaajien houkutteluun, ulkomaisten investointien edistämiseen, Suomeen suuntautuvan matkailun edistämiseen, Business Finlandin rahoitustoiminnan hallinto- ja aktivointikuluihin sekä muihin hallintokuluihin. Määrärahasta 1 135 000 euroa on EU:n elpymisvälineen toimeenpanon rahoitusta (RRF).

Business Finlandin vienninedistämis- ja kansainvälistymispalveluita suunnataan erityisesti pk-yritysten kansainvälistymisvalmiuksien vahvistamiseen. Kansainvälistymispalveluita tuotetaan yksittäisille yrityksille ja yritysryhmille. Business Finlandin kansainvälinen verkosto tunnistaa lupaavia liiketoimintamahdollisuuksia suomalaisille yrityksille ja auttaa yrityksiä löytämään sopivia kumppaneita globaaleilta markkinoilta. Vienninedistämistä tehdään tiiviissä yhteistyössä muun Team Finland -verkoston kanssa, ulkomaanverkostossa ulkoministeriön edustustoverkoston kanssa.

Merkittävä osa Business Finlandin toiminnasta toteutetaan ohjelmatoimintana yritysten kasvu- ja vientipotentiaalin kannalta keskeisissä teemoissa. Ohjelmatoiminta kattaa yritysten neuvonta- ja sparrauspalvelut, verkottamisen sekä rahoituspalvelut. Ohjelmatoimintaa kohdennetaan erityisesti viiteen teemaan: Tuottavuutta digitalisaatiosta, Kokonaisvaltainen terveys ja hyvinvointi, Hiilineutraali ja kriisinkestävä energiajärjestelmä, Kiertotalous ja nollahukka sekä Virtuaalirajapintojen osallistavat ja immersiiviset kokemukset. Vuonna 2023 Business Finland on käynnistänyt uusia ohjelmia liittyen muuan muassa datatalouteen, 6G-kokonaisuuksiin, vetytalouteen ja hiilineutraaleihin kaupunkeihin. Myös terveysalalle valmistellaan ohjelma.

Business Finlandin myöntämän rahoituksen tavoitteena on nopeuttaa elinkeinoelämän uudistumista ja edistää uutta osaamista, kannustaa riskipitoiseen TKI-toimintaan sekä vahvistaa yritysten kilpailukykyä kansainvälisillä markkinoilla. TKI-rahoituksen pitkän tähtäimen laaja-alaisena tavoitteena on talouden kestävä uudistuminen ja tuottavuuden kasvu. Business Finland tarjoaa yrityksille rahoitusta avustuksina ja lainoina. Avustuksia myönnetään aloittavien, pk-yritysten ja suurten yritysten TKI-hankkeisiin. Yrityksille myönnettävästä rahoituksesta aloittaville ja pk-yrityksille kohdistuu arviolta reilut 60 prosenttia. Erityisesti pk-yritysten osalta Business Finlandin rahoitus korjaa riskipitoisten TKI-hankkeiden rahoituksen markkinapuutteita. Suurten yritysten TKI-hankkeiden rahoituksen kautta uusi osaaminen leviää tehokkaimmin muille toimijoille yhteiskunnassa. Suurten yritysten TKI-rahoituksesta suuri osa ohjautuu alihankintojen kautta edelleen pk-yrityksille ja tutkimuslaitoksille.

Talousarvioesityksessä Business Finlandin avustusmuotoisen rahoituksen valtuus momentilla 32.20.40. on talousarvioesityksen mukaan vuodelle 2024 kaikkiaan 469 296 000 euroa. Rahoitus kohdentuu yrityksille ja soveltavaan julkiseen tutkimukseen. Avustusvaltuudesta arviolta 395 000 000 euroa kohdennetaan tutkimus- ja kehittämistoimintaan hallitusohjelman ja T&K-rahoitusta koskevan lain mukaisesti. Yritysten TKI-toimintaa ja sitä kautta kilpailukykyä tuetaan myös Business Finlandin myöntämille TKI-lainoille osoitettavalla valtuudella (momentti 32.20.83.), joka on ensi vuodelle 156 823 000 euroa. Lainavaltuudesta käytetään arviolta 149 000 000 euroa tutkimus- ja kehittämistoimintaan hallitusohjelman ja T&K-rahoitusta koskevan lain mukaisesti. T&K-hankkeiden lisäksi Business Finlandin rahoitusvaltuus kohdistuu innovaatiorahoitukseen T&K-toiminnan kaupallistamiseksi ja esimerkiksi nuorille innovatiivisille yrityksille. Business Finland myöntää avustuksia myös muun muassa yritysryhmien osallistumiseen kansainvälisille messuille ja markkinaselvitysten tekemiseen uusille markkinoille pääsemiseksi ja viennin edistämiseksi.

Business Finlandin eri toiminnot niin kotimaassa kuin ulkomaantoiminnoissa (TKI-rahoitus, viennin ja kansainvälistymisen edistäminen, ulkomaisten investointien ja matkailun edis-

täminen sekä ulkomaisten osaajien houkuttelu) tukevat vahvasti tosiaan. Näiden synergiaetujen ansiosta Business Finlandin palvelut auttavat merkittävästi nostamaan suomalaisten yritysten kansainvälistä kilpailukykyä.

Team Finland -verkosto

Yritysten vientiä ja kansainvälistymistä edistävä Team Finland –verkosto kokoaa yhteen yrityksille suunnatut valtiorahoitteiset kansainvälistymispalvelut ja tarjoaa yrityksille sujuvan palvelupolun kotimaan alueilta maailmalle. Verkoston ydintoimijat (Business Finland, Finnvera, ELY-keskukset, ulkoministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö) tekevät tiivistä yhteistyötä alueellisten ja yksityisten yrityspalvelutarjoajien kanssa yritysten saumattoman palvelun takaamiseksi. Team Finland -verkoston toiminnan asiakaslähtöisyyttä kehitettiin edellisen hallitusohjelman viennin ja kansainvälisen kasvun ohjelman toimenpiteiden kautta. TEM:in hallinnon alalla Team Finland –yhteistyön vuoden 2024 määrärahat ovat osa ydintoimijoiden (Business Finland, Finnvera, ELY-keskukset) toimintamenoja.

Pääministeri Orpon hallitusohjelmaan on kirjattu tavoite Team Finland –verkoston toiminnan ja johtamisen uudistamisesta elinkeinoelämää kuunnellen. Tätä työtä varten työ- ja elinkeinoministeriö ja ulkoministeriö ovat käynnistäneet yhteistyöryhmän selvittämään vienninedistämistoiminnan kehittämistä. Työryhmä selvittää ratkaisumalleja, joilla Suomen vienninedistämistoiminta ja johtaminen uudistetaan siten, että verkoston tuloksellisuus ja vaikuttavuus parantuvat. Työryhmän tehtävänä on selvittää hallitusohjelman kirjausten konkreettisen toimeenpanon edellytykset, keinot ja vaikutukset sekä tehdä suositukset poliittisen päätöksenteon tueksi. Työryhmä laatii selvityksestä loppuraportin, jonka tavoiteaikatauluna on vuoden 2023 loppu.

Valtionavustukset kestävää kasvua ja kansainvälistymistä edistäville yhteisöille

Vuoden 2024 talousarvioesityksessä momentille 32.01.40 on osoitettu 2 953 000 euroa (vuoden 2023 talousarviossa 4 421 000 euroa) valtionavustusten myöntämiseen kestävää kasvupolitiikkaa ja yritysten kansainvälistymistä edistäville yhteisöille. Osa määrärahasta kohdistetaan Team Finland -palveluverkostoa vahvistaviin kansallisen tason kansainvälistymispalveluihin. Valtionavustuksilla tuettavien hankkeiden tavoitteena on kehittää ja monipuolistaa erityisesti suomalaisten pk-yritysten vientitoimintaa sekä parantaa yritysten kilpailukykyä ja menestymismahdollisuuksia kansainvälisissä arvoverkostoissa.

Vuoden 2024 valtionavustukset kansainvälistymisen edistämiseen myönnetään pääsääntöisesti kilpailullisen hankehaun pohjalta. Valtionavustuslain edellyttämien avointen ja kilpailullisten haku- ja myöntöprosessien avulla työ- ja elinkeinoministeriö pyrkii parantamaan valtionavustustoiminnan vaikuttavuutta ja lisäämään julkisen varainkäytön läpinäkyvyyttä.

Finnveran rahoitus

Finnveran tehtävä on täydentää rahoitusmarkkinoita sekä vauhdittaa kasvua ja vientiä. Finnvera keskittyy aloittavan yritystoiminnan, kasvun, kansainvälistymisen, investointien ja viennin mahdollistamiseen vastuullisuudesta ja ilmastonmuutoksen vastaisista toimista huolehtien.

Vienninrahoituksen valtuudet ovat tärkeitä Suomen talouskehityksen kannalta. Hallitusohjelman mukaan viennin edistämisen rakenteita vahvistetaan ja Finnveran vientiä tukevaa roolia vahvistetaan. Finnveran vientitakuuvaltuudet ovat perusteltuja myös siksi, että pankkien mahdollisuudet rahoittaa kooltaan suuria ja takaisinmaksuajaltaan pitkiä vientiluottoja voivat olla rajallisemmat Basel III suosituksiin perustuvien pankkisäännösten takia.

Finnvera Oyj:n voimassa olevat vientitakuuvaltuudet ovat tällä hetkellä 38 mrd. euroa ja vientiluottojen rahoitusvaltuudet ja korontasausvaltuudet molemmat 33 mrd. euroa.

Finnveran valtuudet ja vastuut 30.6.2023:

- Vientitakuiden vastuukanta oli 24,7 mrd. euroa. Lain mukainen valtuus on 38 mrd. euroa, josta oli käytetty 19,5 mrd. euroa.

- Nostettujen vientiluottojen määrä oli 6,6 mrd. euroa. Lain mukainen valtuus on 33 mrd. euroa, josta oli käytetty 11,5 mrd. euroa.

- Erityistakauksien, joita ovat alus- ja ympäristötakaukset sekä raaka-ainetakuut, vastuukanta oli 0,5 mrd. euroa. Lainsäädännössä olevat valtuudet ovat 3,15 mrd. euroa, josta oli käytetty 0,5 mrd. euroa.

- Kotimaan rahoituksen lainojen ja takausten vastuukanta oli 2,9 mrd. euroa. Lain mukainen valtuus on 12 mrd. euroa, josta oli käytetty 2,4 mrd. euroa.

Finnveran osalta TAE2024 arviointi perustuu tulevan kysynnän ennakointiin vuoden 2023 pohjalta. Finnveran kotimaan rahoituskysyntää on leimannut vuonna 2023 toimintaympäristön kasvanut epävarmuus, joka johtuu etenkin hintojen ja korkojen nopeasta noususta. Kotimaan rahoituksen myöntämisen arvioidaan säilyvän loppuvuoden 2023 aikana edellisvuoden tasolla. Rahoitus on kohdentunut hieman edellisvuosia enemmän käyttöpääomaan, ja investointien rahoitus on hieman vähentynyt. Finnveran InvestEU-ohjelmaa hyödyntävät ilmasto- ja ympäristölaina sekä digitalisaatio- ja innovaatiolaina ovat herättäneet runsaasti kiinnostusta. Myös uusia alle 20 miljoonan euron vientiluottojen hakemuksia on käsittelyssä.

Finnveran vientitakuiden osalta vuodesta 2023 näyttää tulevan euromääräisesti erittäin hyvä. Epävarmoina aikoina vientitakuulaitosten rooli rahoituksessa tyypillisesti kasvaa, kun pankit haluavat aiempaa enemmän jakaa riskiä ja yritykset hajauttaa rahoituslähteitään. Kokonaiskysyntään vaikuttaa edellisvuosien tapaan yksittäisten suurten hankkeiden toteutuminen ja ajoittuminen. Viennin rahoituksen kysynnän arvioidaan keskittyvän pääasiassa tele- ja metsäsektoreille. Uusien vientitakuuhakemusten euromäärä on kokonaisuutena kuitenkin laskenut.

Kansainvälisten osaajien houkuttelu

Hallitusohjelman mukaisesti osaajapulaan vastataan panostamalla kansainväliseen rekrytointiin samalla kun parannetaan edellytyksiä talouden kasvuun. Työ- ja koulutusperusteista maahanmuuttoa tarvitaan vahvistamaan ja kansainvälistämään Suomen yritys- ja innovaatiotoimintaa sekä tukemaan investointien saamista Suomeen. On myös lisättävä Suomessa jo asuvien kansainvälisten osaajien kiinnittymistä työmarkkinoille ja erityisesti tukemaan kasvua, innovaatioita, vientiä ja investointeja. Työ- ja koulutusperusteisen maahanmuuton toimenpiteet kootaan edellisen hallituskauden tapaan Talent Boost -ohjelmaan, joka päivitetään syksyn 2023 aikana vastaamaan hallitusohjelman painotuksia.

Valtion kansainvälisen rekrytoinnin toimenpiteitä kohdennetaan aiempaa selvemmin tiettyihin kohdemaihin (Intia, Vietnam, Brasilia, Filippiinit) ja tietyille toimialoille (korkeasti koulutetut, sosiaali- ja terveysala, vientiteollisuus, kausityö). Toisaalta ohjelmakaudella jatketaan ja kehitetään monia laaja-alaisia toimenpiteitä Suomen veto- ja pitovoiman tueksi. Lisäksi oleskelulupamenettelyiden sujuvoittamista jatketaan. Hallitus haluaa auttaa suomalaisia työnantajia löytämään kansainvälisiä osaajia pätevyyttään vastaaviin tehtäviin ja eettisesti kestävin prosessein. Osaajien maahanmuuton valtakunnallisia tehtäviä hoitaa edellisellä hallituskaudella perustettu Work in Finland –toiminto (KEHA-keskuksen ja Business Finlandin yhteinen), joka tekee osaajille suunnattua maakuvatyötä ja tarjoaa mm. työnantajaneuvontaa, kansainvälisen rekrytoinnin tukipalveluita, digitaalisia alustoja sekä rekrytointitapahtumia ja -kampanjoita.

Pysyvä budjettirahoitus kansainvälisten osaajien houkutteluun on mahdollistanut Business Finlandin Work in Finland -toiminnan vakiinnuttamisen. Business Finland voi myös myöntää yrityksille rahoitusta kansainvälisten osaajien palkkaamisen edistämiseksi. Vuoden 2024 talousarvioesityksen mukaan Work in Finland -toiminnan määräraha osana Business Finlandin toimintamenomäärärahoja on 2,9 milj. euroa. Yrityksille myönnettäviin Talent-avustuksiin kohdistuu 4,5 milj. euron valtuus osana Business Finlandin avustusvaltuutta.

ELY-keskusten avustukset pk-yritysten kilpailukyvyn ja kansainvälistymisen kehittämiseksi

ELY-keskuksille pk-yritysten kilpailukyvyn ja kansainvälistymisen kehittämiseen vuonna 2024 kohdennettava uusi rahoitus on kokonaan EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelman (Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027) mukaista rahoitusta. Rahoituksesta lähes 70 % kohdentuu Itä- ja Pohjois-Suomeen. Ohjelman EAKR-rahoituksen keskeisiä painopisteitä ovat pk-yritysten kasvun, kansainvälistymisen ja uudistumisen tukeminen sekä erityisesti vähähiilisyyden ja digitalisaation edistäminen. Vuonna 2023 ohjelmaan sisällytetyn oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) varoista tuetaan vähähiilisen siirtymän edistämiseksi erityisesti uuden liiketoiminnan luomiseen ja pk-yritysten uudistumiseen liittyviä hankkeita.

EAKR-ja JTF-rahoitusta pk-yritysten kehittämishankkeisiin kohdennetaan erityisesti tuotteiden, palveluiden ja tuotantomenetelmien (T&K) sekä kansainvälistymisvalmiuksien kehittämiseen ja uuden teknologian käyttöönottoon. Kansainvälistymisvalmiuksien kehittämiseen liittyviä toimia on viime vuosina tuettu noin 20 %:ssa rahoitetuista hankkeista. Vuonna 2024 momentilta 32.30.64 alueille jaettavasta EAKR- ja JTF-rahoituksesta arvioidaan kohdentuvan ELY-keskusten myöntämiin avustuksiin pk-yrityksille, niiden uudistumista, kasvua ja kansainvälistymistä tukeviin kehittämis- ja investointihankkeisiin noin 100 miljoonaa euroa. Rahoituksen määrä tarkentuu, kun vuoden 2024 myöntämisvaltuudet on jaettu välittäville toimielimille (ELY-keskukset ja maakunnan liitot) maakunnittaisten rahoitussuunnitelmien pohjalta.

Kansallista rahoitusta ELY-keskusten avustuksiin pk-yritysten kilpailukyvyn ja kansainvälistymisvalmiuksien kehittämiseksi ei momentille 32.30.42 enää esitetä vuoden 2024 talousarviossa. Tämä vaikuttaa pienten yritysten kasvu- ja kansainvälistymispotentiaalin hyödyntämismahdollisuuksiin erityisesti niillä alueilla (Etelä- ja Länsi-Suomi), joilla EU:n alue- ja rakennepolitiikan rahoitus on vähäistä suhteessa kasvu- ja kansainvälistymispotentiaalia omaavien yritysten määrään.